

Απόστολος Λ. Πιερρής

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Έρευνα Γραμματικής Θρησκευολογίας του Ελληνισμού

9 Ιανουαρίου 2014

Ο Ελληνισμός ορίζεται βασικά επί θρησκευτικού πεδίου από την Απολλώνεια λατρεία. Όχι φυσικά κατά μονοθεϊστικό τρόπο, αλλά ως κυρίαρχη ροπή υψηλού πολιτισμού, συλλειτουργουσών και των άλλων ουσιωδών παραμέτρων της συμβολικής αποκάλυψης του Είναι. Η κύρια Απολλώνεια θρησκευτικότητα γεννάται στους Γεωμετρικούς χρόνους, παιανίζεται απαστράπτουσα κατά την Αρχαϊκή Εποχή και επιδεικνύεται στην τελεία της ακμή ως Χρυσούς Αθηναϊκός Αιών, διαμορφούσα το θαύμα του 5ου π.Χ. αιώνα με την Κλασσική Αθήνα. Ο 4ος αιώνας σηματοδοτεί την αρχόμενη παρακμή της, τον περιορισμό της σε ισορροπία συμπληρωματικότητας προς τους άλλους παράγοντες Κοσμικού Συμβολισμού αντί της ηγεμονικής της αυθεντίας επ' αυτών. Το Μαντείο των Δελφών αποτελεί την υλική μαρτυρία του πνεύματος των κοσμοϊστορικών εξελίξεων εκδίπλωσης του Ελληνισμού.

[Για τους Λυδούς, ο Απόλλων είναι ο χαρακτηριστικός και ισχυρός θεός των Ελλήνων, το δε Μαντείο των Δελφών τω όντι ομφαλός θειότητος. Στην κρίσιμη συνομιλία του νικημένου Κροίσου με τον νικητή Κύρο στον Ηρόδοτο, I, 86-90, δις αναφέρεται ο πρώτος στον Απόλλωνα ως «τον θεόν των Ελλήνων», §§87 και 90. Το μείζον θέμα της διεξοδικής διήγησης του ιστορικού (μέχρι §94) περί τα διαδραματισθέντα μετά την νίκη των Περσών επί των Λυδών είναι ακριβώς ο ρόλος και η δικαίωση του Απόλλωνα για τις ιστορικές εξελίξεις αλλαγής των δομών ισχύος στην Μικρά Ασία κατά τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνας].

Η ενεργός παρουσία του Απόλλωνα δεν τεκμηριώνεται για την Πρωτοελληνική, την λεγόμενη Μυκηναϊκή, περίοδο. Το όνομα δεν έχει ευρεθεί στα κατάλοιπα των πινακίδων. Αντιθέτως πολλών Ελληνικών θεοτήτων ονόματα και επικλήσεις απαντούν: π.χ. Ζεύς (Diwo = Δίφος, Diwe = Διφεϊ), Ήρα (Era), Διόνυσος (Diwonusojo = Διονύσιο), Ποσειδών (Posedao = Ποσειδάων), Αθήνη Ποτνία (Atanapotinija), Άρτεμις (Atemito = Αρτέμιδος, Atimite = Αρτέμιδι), Ερινύς (Erinu). Στην πινακίδα Cn 3 πιθανώς γίνεται αναφορά στον Έλευθῆρα Διὸς Υἱῶ (ereuteri diwijewe = Έλευθῆρι Διὸς υἱεῖ, με τον τύπο diwijewe να είναι δοτική του diwiju, diwe + iju = Διὸς υἱός, και κατάληξη γενικῶς σε e τεκμηριωμένη στα θεσσαλικά δια των Διεσκουριάδεω και Διείνυσος), ἤτοι στον Διόνυσο Ελευθερέα. Στην πινακίδα ΡΥ Tn 316 v. 10 υπάρχει η έκφραση:

Dirimijo Diwo ijewe = Dirimijo Διὸς υἱεῖ

Το Dirimijo έχει αβεβαίως συνδεθεί με τον «δρυμό» και τις βελανιδιές τις αφιερωμένες στον Δία, εννοώντας «Δρυμαίου Διὸς υἱεῖ». Στον προηγούμενο στίχο της επιγραφής προσφορές αφιερώνονται στον Δία (Diwe) και την Ήρα (Era). Έχουμε λοιπόν την βασική μεγάλη τριάδα πατρός, μητρός και υιού, σαν την Λεσβιακή τριάδα του Αλκαίου (Fr. 129.1-9 Voigt). Ο υἱός τότε είναι ο Διόνυσος.

Σε μια Κνώσσια πινακίδα (KN Fr 363) εμφανίζεται το όνομα Diworukata. Επί το πλείστον ερμηνεύεται ως ανθρωπωνυμικό. Το πρώτο συνθετικό είναι η γενική του «Ζευσ». Το δεύτερο μπορεί να αντιστοιχεί στο βύζω ή το πυξ ή το σφύζω ή το φεύγω. Το να υποθέτεις ότι εννοεί τον Απόλλωνα ως Πύκτη του Διός, επειδή στους Δελφούς λέγεται ότι εθυσίαζαν και στον Απόλλωνα Πύκτη (Πλούταρχος, Συμποτικά, VIII, 4, 4, 724C) είναι αυθαίρετα φανταστικό. Βεβαίως, υπάρχει η ιδιαίτερη ταύτιση Απόλλωνα και Διονύσου την οποία έχω μεταφυσικά και μετασυμβολικά εξηγήσει, αλλά αυτό είναι καθαρά Ελληνικό φαινόμενο, στο οποίο θα επανέλθω κατά την τάξη της φύσης του.

[Για πληροφορίες περί θρησκευτικών αναφορών σε Μυκηναϊκές πινακίδες δείτε συνοπτικά M. Gérard-Rousseau, *Les Mentions Religieuses dans les Tables Myceniennes*, 1968).

Το όνομα «Απόλλων» είναι δυσεξήγητο. Η αρχή κατανόησης είναι ανάγκη να αρχίσει από τα άνω.

Ο Απόλλων συμβολίζει τον Ελληνισμό. Ο κυρίως Ελληνισμός αρχίζει με την Κάθοδο των Δωριέων. Ο ΠρωτοΕλληνισμός της Μυκηναϊκής Εποχής αντιπροσωπεύει την ΑρχαιοΑιολική περίοδο, η οποία χωρολογικά οργανώνεται περί έναν ΘεσσαλοΠελοποννησιακό άξονα με εστίες την Βοιωτία και την Αργολίδα. Οι Δωριείς στην καθαρή ουσία τους φέρουν το δραστικό συστατικό βίωμα του Ελληνισμού, το οποίο «εξελληνίζει» το Πελασγικό πεδίο του χώρου και τις κύριες συγγενείς φυλές, Αχαιούς, Αιολείς και Ίωνες. Ο Ελληνισμός εξ αρχής και δια παντός εις τέλος τελεσιουργό είναι συγκεκριμένη πολιτισμική δυναμική.

[Καίρια είναι η ανάλυση του Ηροδότου I, 56, 2 - 58. Αποτελεί αρχή ερμηνείας για τη βασική δομή των εθνολογικών του Ελληνικού χώρου. Το μόνο που χρειάζεται διασάφηση είναι η έννοια υπό την οποία θεωρεί τους Πελασγούς, εξ εικασίας και αυτό, βαρβαρογλώσσους. Αλλά το ουσιώδες σημείο είναι η θεμελιώδης διάκριση των κυρίαρχων πληθυσμιακών ομάδων σε Πελασγούς και Έλληνες, με τους δεύτερους να είναι αρχικά μικρά απορρώξ των πρώτων, διαδοχικά δε να επιβάλλονται πολιτισμικά στην ολοκληρία της Ελληνικής συγγενείας. Στους ιστορικούς Ελληνικούς χρόνους η βασική σχέση εκφράζεται αντίστοιχα μεταξύ Ιώνων και Δωριέων].

Αφού ο Απόλλων, πεμπτουσιάζων το Δωρικό βίωμα ως γενεσιουργό του Ελληνισμού, είναι κατ' εξοχήν Δωρικός, και όθεν Ελληνικός, θεός, στον Δωρισμό πάσα ανάγκη να αναζητηθεί η ερμηνευτική του ονόματός του.

Δωριστί εκκαλείτο «Απέλλων». [Ηρωδιανός, *Περί Ορθογραφίας*, §36, II, 1, p. 418.24-26 Lentz. Σε Κορινθιακά αγγεία απαντάται η ονομασία αυτή: COR 20, COR 28Ad, COR 36b, COR Gr 23, όπως και στις ξύλινες πινακίδες από την Πίτσα (6ος αιώνας π.Χ.) COR App 1 D. (V. R. Wachter, *Non-Attic Greek Vase Inscriptions*, 2001). Έτσι αναγράφεται και στην επιγραφή (του 3ου π.Χ. αιώνα) από το Αμυκλαίο IG V(1) 145. Επίσης από εκεί *ib.* 863A. Σε γεωμετρικό όλμο τρίποδος «Απέλον», από την Σπάρτη *ib.* 220. Από τον ναό του Υπερτελεάτα Απόλλωνος, «Απέλωνι», *ib.* 980, 981, 982, 983 (τοι Απέλωνι υπερτελεάται), 986 (Απέλλωνος), 989, 977 (Απέλλωνι Ἀγήτορι). Στην Τύρο (περιοχή Λεωνιδίου), *ib.* 1517, 1518 (του 6ου π.Χ. αιώνα, σε χάλκινο ταύρο, «Απέλον»), 1519 (του 5ου π.Χ. αιώνα, σε χάλκινο λέοντα «Απέλονος»). Στο απόσπασμα επιγραφής Νο 219 από το ιερό της Χαλκίοικου Αθηνάς, ελεγείο υμνολογούν πεσόοντα Σπαρτιάτη πάγκαλο («κάλλος ἐ[ραννόν]»), εγγράφεται σε αφιέρωμα «[Πυθί]οι Ἀπέλλ[ωνι]». Επίσης στην Νο 663 Α «Ἀπέλλωνο[ς] Ἀμυκλαίο[υ]». Από την Αλαγονία Νο. 1339 (Απέλλωνι). Από το Γύθειο Νο. 1149 ([Ἀ]πέλλω[νι]). – Στη Δωρική Κρήτη, παραδείγματα από τη Γορτυνία, ICr IV 51.2 (Απέλλωνα), 174.14 (Ἀπέ[λλωνα]), 183.20 (Απέλλωνα Πύ[τιον]), 184.19 (τῶι Ἀπέλλωνι τῶ[ι Πυτ]ίωι). (IC IV = *Inscriptiones Creticae*, vol. IV *Tituli Gortynii*, curavit M. Guarducci) - Μήνας Απελλαίος υπήρχε στους Δελφούς (π.χ. *Griechische Dialektische Inschriften*, 1721), στην Επίδαυρο (IG IV 925.1), ακόμη και στην Ιωνική Τήνο ως Απελλαιών (IG XII C5) 872.15). – Εορτή Ἀπέλλαι της φρατρίας των Λαβυαδών στους Δελφούς 323 A 31 (Ed. Scwyzer, *Dialectorum Graecorum Exempla Epigraphica Potiora*), και ἀπελλαῖα τα θύματα που εθυσιάζοντο στην εορτή, 323 A 4sq. – Πλήθος

κύριων ονομάτων φέρουν τον τύπο αυτόν: Απελλέας, Απελλής, Απελλάς, Απέλλιος, Απελλίων, Απελλικός, Απέλλιχος, Απελλικών, Απελλαίος, Απελλίς, cf. H. Usener, *Goetternamen*, p. 305 – 6. - Όταν οι Ρωμαίοι προσέλαβαν την Απολλώνεια λατρεία από Δωριείς της Κάτω Ιταλίας (Τάρας) ή από την αντίπερα του Ιονίου όχθη, ονόμασαν τον θεό Apellinem. Festus, *de verborum significatione*, Lib. I, sub: Apellinem antiqui dicebant].

Υπάρχει ένα ρήμα με ιδιαίτερα ευρεία αλλά στενά συναρτημένη ορθογραφική ποικιλία, πράγμα που μαρτυρεί την καταγωγή της από την εποχή που η ελληνική γλώσσα πρωτοδιετυπούτο με το νεοεισαχθέν Φοινικικό αλφάβητο: εἴλω, εἶλω, εἰλέω, εἰλέω, εἶλλω, εἶλλω, ἴλλω, ἦλω, ἦλω, εἰλύω. Το εννοιολογικό φάσμα των ρηματικών αυτών τύπων περιστρέφεται γύρω από μια βασική έννοια **περικλείω, συντονίζω, περιβάλλω, καλύπτω, συλλέγω, συγκεντρώνω, συγκροτώ**, και αρνητικά προς τα έξω **αποκλείω, αμύνομαι, απωθώ, άρα συνέχω και προστατεύω**. Παραγώγως εκφράζονται οι σημασίες του **συμπιέζω, περιορίζω, εμποδίζω, δεσμεύω, ελέγχω** και, κατά τρίτη ακτίνωση, **περιτυλίσσω, περιελίσσω, περιστρέφομαι, κινούμαι ελικοειδώς**. Όλο το εννοιολογικό πεδίο μαρτυρείται από τα κείμενα και τις λεξικογραφικές πηγές.

Στον Όμηρο εξυπακούεται για μετρικούς, προσωδιακούς και ευφωνικούς λόγους, μια ρίζα FeF-. Ο παρακείμενος έελμένος π.χ. στο N 524:

ἦστο, Διὸς βουλήσι έελμένος, ένθα περ ἄλλοι

υποδηλώνει Fe-Feλμένος (προς αποφυγή του χάσματος φωνηέντων), δηλαδή διπλασιασμό του αρχικού Fe- κατά τον σχηματισμό του παρακειμένου (Cf. Ω 662). Όπως και το έξειλέω = διαφεύγω, γλιστρώ έξω από, προϋποθέτει το εκ+σειλ- (μετατροπή F → σ). Το αρχικό αυτό δίγαμμα ερμηνεύει και τη δάσυνση του ε- (Fe → he) και την αντικατάστασή του από

β- (Fε → βε). Η δάσυνση, μάλλον παρά η μήκυνση, αιτιολογεί τον μεσσηνιακό τύπο ΑΠΗΛΛΟΝΟΣ ΗΙΑΡΟΝ, όπου το Η είναι h, από το ναό του Απόλλωνος Κορύνθου, παρά την Κορώνη. Ο δε τελευταίος μετασχηματισμός ερμηνεύει το (Hσύχιος s.v.) βήλημα: κώλυμα, φράγμα ἐν ποταμῶ. Λάκωνες. Και s.v. βέλλιϝ (= βέλλις): τρυφάλεια (= περικεφαλαία), Λάκωνες – αυτό που περικλείει και προστατεύει. Ρητά μαρτυρείται το πρώτο δίγαμμα στον τύπο ἐγFηληθίωντι (= ἐξειληθῶσι, δηλ. εμποδισθούν) Tabulae Heracleidae, I 153, No. 4629 Sammlung der Griechischen Dialekt-Inscriften (edd. Collitz – Bechtel – Meister). - Το δεύτερο δίγαμμα του τύπου FελF- μετατρέπεται είτε σε διπλασιασμό του λ είτε σε ειλ- μέσω του ελj-, με τροπή του F σε j, οπότε ορθολογούνται οι αντίστοιχες ορθογραφικές διαφοροποιήσεις.

Μια άλλη μετατροπή του F- σε γ- εξηγεί σειρά άλλων μορφωμάτων και σημασιολογιών. Hσύχιος s.v. ἐγείλασαν: συνείλησαν. S.v. γελλίξαι: συνειλήσαι. S.v. γηλουμένοις: συνειλημμένοις. S.v. ἔγελα: χαλινοί. (Cf. s.v. εἶλα: ... χαλινοί, δεσμοί. S.v. εἶλος: δεσμός.) Τρεις ενδιαφέρουσες γλώσσες του Hσύχιου κατανοούνται με την ίδια τροπή: s.v. ἀγηλάζειν: σώζειν. S.v. ἀγήλαι: σεμνύναι, ἀναθεῖναι, κοσμήσαι. καὶ εἰς ἀγέλην ἀγαγεῖν. S.v. ἀγηλῶ: κοσμήσω. Πρόκειται για τη ρίζα FελF- με το επιτατικό α μπροστά. (Κόσμος είναι και η τάξη της κοινωνίας στους Δωριείς). Η ίδια ρίζα και το ίδιο νόημα ανευρίσκεται στην «αγέλη», συντροφιά, ομάδα ομογενής, π.χ. παιδῶν στην Σπάρτη. Και στη στρατιωτική ἰλ(λ)η. Hσύχιος, s.v. εἶλας: ἀγέλας. Και s.v. ἰλ(λ)αι: τάξεις, συστροφία, δεσμοί, ἀγέλαι. - Το εἶλαρ: ἀλέξημα, βοήθημα, φυλακή, ἀσφάλεια, και ἔλαρ: βοήθεια, και ἰλαρ: ἀσφάλεια, κώλυμα, φυλακή, (Hσύχιος s.v.), είναι η ίδια λέξη με Δωρική κατάληξη εις ρ. Πρόκειται για το Ομηρικό εἶλαρ, όπως στην Οδύσσεια ε,257: κύματος εἶλαρ, κώλυμα, ἀσφάλεια ἐναντι των κυμάτων της θαλάσσης (ο Οδυσσεύς φτιάχνει τη σχεδία του για να φύγει από τη νήσο της Καλυψούς και την περιφράσσει

με ιματιώδες πλέγμα). Ο Απολλώνιος στο *Ομηρικό Λεξικό* του έχει: εἶλαρ: ἔρκος καὶ φυλακή.

[Σειρά ὅλη λέξεων καὶ τύπων διακλαδώνονται ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἴδια ρίζα. ἀλ-ίσκ-ομαι: αἰχμαλωτίζομαι, κυριεύομαι. ἀλίζειν: συνέρχεσθαι ἐν ταυτῷ. ἠλι-αία.]

Τὴ βασικὴ ἔννοια τοῦ ρηματικοῦ τύπου FeLF- διαδεικνύει π.χ. τὸ Ομηρικό «ἀνδρῶν εἰλομένων» (E, 203), συστρεφομένων ἐν πολέμῳ, με ουδέτερη ἔννοια. Ἡ συστρόφη, ὁ σύντονος συναθροισμὸς καὶ συμπερίληψις, υπονοεῖ συχνὰ τὴν ὑπαρξὴ τόνου συνοχής, ὅπως στὴν ἐνεργητικότερη σημασία τοῦ ὀρου στὸ E, 780-3:

ἀλλ' ὅτε δὴ ρ' ἴκανον ὄθι πλεῖστοι καὶ ἄριστοι
ἔστασαν, ἀμφὶ βίην Διομήδεος ἵπποδάμοιο
Φειλόμενοι, λείουσι FeΦοικότες ὠμοφάγοισιν
ἢ συσὶ κάπροισι, τῶν τε σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.

Ἀν καὶ κατατρυχόμενοι ἀπὸ τοὺς Τρῶες οἱ ἄριστοι Δαναοί, συστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸν ἐστιακὸ ἀξονα τοῦ ἰσχυροῦ Διομήδη σαν λέοντες ἢ κάπροι, με μέγιστη δυναμικὴ ἐνέργεια ἐτοιμὴ νὰ ἐκτονωθεῖ σαν τὴν ἐκτίναξη ἐνὸς συμπιεσμένου ἐλατηρίου. - Παθητικὴ ἔννοια ἐγκλωβισμένου συνωστισμοῦ ἀπὸ ἐξωτερικὴ δύναμη περῶθησης καὶ συμπίεσης, μαζί με τὴ δρώσα ἀρχὴ ἐμφραξης, μαρτυρεῖται διαυγέστατα στὸ Θ, 214-6:

πλήθος ὑμῶν ἵππων τε καὶ ἀνδρῶν ἀσπιστάων
Φειλομένων· Φεῖλει δὲ θεῶ ἀτάλαντος Ἄρης
Ἐκτωρ Πριαμίδης, ὅτε Φοι Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν.

Οἱ Ἀχαιοὶ ἔχουν συνειληθεῖ πυκνὰ μαζεμένοι μαζί μαχητὲς καὶ ἵπποι, τοὺς ἔχει δε συμπίεσει καὶ συνωστίσει ὁ Ἐκτωρ ἰσοβαρῆς καὶ ἰσοδύναμος με τὸν ἴδιο τὸν Ἄρη. Τὸν πολιορκητικὸ ἐγκλωβισμό ἐντὸς τῶν τειχῶν σημαίνει ὁ Ω 622: Φοῖσθα γὰρ ὡς κατὰ Φάστῳ FeFέλμεθα... Τὸ καταδιωκτικὸ σπρώξιμο σε ἐγκλωβισμό μαρτυρεῖ τὸ Φ 8: ἐς ποταμὸν Φειλεῦντο βαθύροον ἀργυροδίνην. Ἡ καθαρὴ ἔννοια τῆς συμπίεσης, τοῦ

εγκλωβισμού, του περιορισμού, χωρίς αναφορά σε πληθύν συμπιεζόμενη και συνεγκλωβισμένη, φαίνεται στο Λ 412-3, όπου το αντικείμενο της δράσης είναι ένας και μόνος, ο Οδυσσεύς:

τόφρα δ' ἐπὶ Τρώων στίχες ἤλυθον ἀσπιστάων,

Φέλσαν [sc. τον Οδυσσέα] δ' ἐν μέσσοισι, μετὰ σφίσι πῆμα τιθέντες.

Και ομοίως στο Ν 523-4 μόνος ο Άρης είναι περιορισμένος στην κορυφή του Ολύμπου από τον Δία,

ἀλλ' ὁ γ' ἄρ' ἄκρω Ὀλύμπω ὑπὸ χρυσείοισι νέφεσσιν

ἦστο, Διὸς βουλήσι ΦεΦελμένος, ...

Το ίδιο για τον Θέστορα, Π 403-4

ὁ μὲν εὐξέστω ἐὴ δίφρω / ἦστο Φαλείς.

«Κλείνεσαι στο καβούκι σου και περιμένεις», Φ 571:

ὥς Φειπὼν Ἀχιλῆα Φαλείς μένεν.

Η έννοια των συνωθώ, περιωθώ, καταδιώκω εμφανίζεται στο Α 409-10 (cf. Σ 294, Φ 225):

τοὺς δὲ κατὰ πρύμνας τε καὶ ἀμφ' ἄλα Φέλσαι Ἀχαιοὺς
κτεινομένους,

Στο Φ 295 ο τύπος είναι ἐφέλσαι:

πρὶν κατὰ Ἰλιόφι κλυτὰ τείχεα λαὸν ἐφέλσαι

Τρωϊκόν, ὅς κε φύγησι,

Στρίμωγμα από καταδίωξη ανάμεσα στα πλοία των Αχαιών (τελευταίο οχυρό τους πριν πεταχτούν στη θάλασσα) υποδηλώνει ο Σ 76:

πάντας ἐπὶ πρύμνησι Φαλήμεναι νῆας Ἀχαιῶν

Η έννοια του εμποδισμού συνεπεισάγεται με αυτή του περιορισμού και εγκλωβισμού επί βασικού νοήματος συνωστισμού, πυκνής συμπερίληψης, κλειστής ομαδοποίησης, κατά το Μ 37-9:

...Ἀργεῖοι δὲ Διὸς μάστιγι δάμεντες

νηυσὶν ἔπει γλαφυρῆσι ΦεΦελμένοι ἰσχανόωντο,

Ἐκτορα δειδιότες, κρατερόν μήστωρα φόβοιο.

FeFeλμένοι ισχανόωντο, εκρατούντο μαζεμένοι.

«Κλεισμένοι μέσα», «μαζεμένοι κατάκλειστοι» είναι η έννοια στη διπλή εμφάνιση Σ 286-7:

ὄς κέλευαι κατὰ Φάστῳ *Φαλήμεναι* αὐτίς ἰόντας.

ἧ οὐ πῶ κεκόρησθε *FeFeλμένοι* ἔνδοθι πύργων;

(Το Φαλήμεναι υποδηλώνει τροπολογία της ρίζας FeλF- σε ΦαλF- με αβραχύ). Και Ω 662: Φοῖσθα γὰρ ὡς κατὰ Φάστῳ *FeFέλμεθα*, τηλόθι δ' ὕλη.

«Μένω μέσα κλεισμένος» σημαίνεται στο E, 822-3:

τοῦνεκα νῦν αὐτός τ' ἀναχάζομαι ἡδὲ καὶ ἄλλους

Ἀργείους ἐκέλευσα *Φαλήμεναι* ἐνθάδε πάντας.

«Κλείσιμο και στήριγμα στον εαυτό μου για να αντλήσω δύναμη, σύντονη διέγερση δια συμπύκνωσης ενέργειας εαυτού», με θετική έννοια, για ξετίναγμα δράσης, ως ελατήριο συμπιεσμένο έτοιμο για εκτόνωση – έτσι εννοείται το του Έκτορος στο X 306-311:

ὡς ἄρα φωνήσας εἰρύσσατο φάσγανον ὄξύ,

τό Φοι ὑπὸ λαπάρην τέτατο μέγα τε στιβαρόν τε,

οἴμησεν δὲ *Φαλεις* ὡς τ' αἰετὸς ὑψιπετήεις,

ὄς τ' εἰσιν πεδίωνδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν

ἀρπάξων ἢ Φάρν' ἀμάλην ἢ πτῶκα λαγών·

ὡς Ἐκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὄξύ.

Αντιθέτως, μάζεμα από καταδίωξη υπό προστασία καλύμματος, περιβλήματος, περιβόλου, τείχους, πύργων, είναι η έννοια στο Φ 534:

αὐτὰρ ἐπεὶ κ' ἐξ τείχος ἀναπνεύσωσι *Φαλέντες*.

Και Φ 607:

...πόλις δ' ἔμπλητο *Φαλέντων*,

συνωστισθέντων.

Και X 47:

...Τρώων ἐς Φάστῳ *Φαλέντων*.

Μαζεμένο νερό που ρέον ανοίγει βαθειά αύλακα στη γη, έχουμε στο Ψ 420-1:

Φρωχμός ἔην γαίης, ἧ χειμέριον *Φαλέν* ὕδωρ
ἐξέΦρηξεν ὄδοιο, βάθυνε δὲ χῶρον ἅπαντα.

Η διαδρομή αυτή στις Ομηρικές χρήσεις της ρηματικής ρίζας *ΦελF-* αποκαλύπτει το νοηματικό πεδίο της. Εστία αποτελεί μια συμπύκνωση, η συμπίληση, η συστροφή εντός, προς τα μέσα. Πρώτη τροπολόγηση είναι ο εγκλεισμός, ο περιορισμός εντός, η συνώθηση, η συμπίεση, η περιώθηση, ο εγκλωβισμός. Και δεύτερη ο εμποδισμός. Τρίτη προς αντίθετη κατεύθυνση είναι η ένταση της πύκνωσης αυξάνουσα τη δυναμική ενέργεια του συστήματος. και τέταρτη εξ αυτής, η προφύλαξη, προστασία, το προκάλυμμα.

Η έννοια του εμποδισμού αναδεικνύεται στον Αισχύλο. Ησύχιος s.v. *εἰλλόμενον*: *εἰργόμενον*. Αἰσχύλος *Βασσάραις* (Fr. 25 Radt). Σχετικά ερμηνεύει ο Σιμπλίκιος, *Σχόλια στο Αριστοτέλους Περί Ουρανού 2, 13, 293b30 Heiberg CAG 7, 517, 13*: τὸ δὲ ἰλλομένην [στον *Τίμαιο* του Πλάτωνος 40B] εἴτε διὰ τοῦ ἰῶτα γράφοιτο, τὸ δεδεσμημένην δηλοῖ..., εἴτε διὰ τῆς εἰ - διφθόγγου γράφοιτο, καὶ οὕτως *εἰργομένην* δηλοῖ, ὡς καὶ Αἰσχύλος ἐν *Βασσάραις*.

Στην *Ιλιάδα*, η δέσμευση και εμποδισμός, εκφράζεται χαρακτηριστικά στο Σ 446-8:

.... αὐτὰρ Ἀχαιοὺς
Τρῶες ἐπὶ πρῦμνησιν ἐΦείλεον, οὐδὲ θύραζε
εἴων ἐξιέναι

Και B293-4 για αποκλεισμό λόγω κακοκαιρίας στη θάλασσα:

... ὄν περ ἄελλαι
χειμέριαι Φειλέωσιν ὄρινομένη τε θάλασσα.

Αυτό που περικλείει, μπορεί να προστατεύει, να καλύπτει προνοητικά, επωφελώς. Το προστατευτικό προκάλυμμα απαντάται στην Ιλιάδα υπό τον τύπο «εἶλαρ». Η 338 και 437:

πύργους ὑψηλοῦς, εἶλαρ νηῶν τε καὶ αὐτῶν [sc. των Αχαιῶν]

Ομοιότυπα, Ξ 56 και 68:

ἄφρηκτον νηῶν τε καὶ αὐτῶν εἶλαρ ἔσεσθαι.

Σύνθετη η ρηματική ρίζα με την πρόθεση προς (προτί-) εμφανίζεται στο Ομηρικό Κ 347-8:

αἰεὶ μιν ἐπὶ νῆας ἀπὸ στρατόφι προτιφειλεῖν

ἔγχει ἐπαῖσσω

Να σπρώχνεις, να βιάζεις προς, να αναγκάζεις να καταφύγει εις τα πλοία μακριά από τον στρατό του, να ωθείς εγκλωβίζοντάς τον.

Από τη ρίζα FeLF- προήλθε το ρήμα «ειλύω», περιτυλίσσω, περικυκλώνω, κατακαλύπτω, περιελίσσω. Στον Ησύχιο, s.v. ειλύσσεται· ειλείται εκφράζεται η βασική ταυτότητα των δυο ρηματικών τύπων. Το Ομηρικό Φ, 318-9: κάδ δέ μιν αὐτόν / ειλύσω ψαμάθοισι, παρέχει σαφώς την έννοια. Και Μ 284-5: ἄλλα τε πάντα / ειλυται καθύπερθε, τα πάντα κατακαλύπτονται κάτω από το χιόνι. Αρχικά υπήρχε το δίγαμμα, όπως παρεμφαίνεται στο Ε 186: νεφέλη Φειλυμένος ὤμους, νεφέλη κατεκάλυπτε τους ὤμους. Cf. Ρ 492, Σ 522. Ο Σαρπηδών νεκρός κατακαλύπτεται τελείως, από βέλη και αίμα και χώμα, ώστε να είναι αγνώριστος, Π 639-40:

...ἐπεὶ βελέεσσι καὶ αἵματι καὶ κονίησιν

ἐκ κεφαλῆς ειλυτο διαμπερὲς ἐς πόδας ἄκρους.

[Όπως η έννοια της περιφοράς, περικύκλωσης, περιστροφής, περιελιγμού για το FeLF- είναι ύστερη, έτσι και η έννοια της σκωληκοειδούς κίνησης για το ειλύω είναι μεταΟμηρική].

Παρά το προτιειλεῖν, προσειλεῖν (= πρὸς + ειλεῖν), υπάρχει ήδη στον Όμηρο το άλλο σύνθετο ἀπειλεῖν (= ἀπό + ειλεῖν). Όπως προσειλεῖν σημαίνει ωθεῖν εις εγκλεισμόν προς, έτσι και η αρχική βασική έννοια

αντίστοιχα του απειλείν είναι *απωθείν*, τηρείν εκτός, να κρατάς μακριά από. Και η έννοια αυτή υπάρχει ακριβώς σε διαλεκτική Ηλειακή γλώσσα, GDI 1159, 1154, cf. 1150. Στον Ηρόδοτο αντιθέτως η πρόθεση από είναι επιτακτική (όπως λέμε *αποτελειώνω*, *αποτελώ*): *ἐς ἀπορίην ἀπειληθείς ἢ ἀπειλημένος* (VIII, 109, IX, 34), *εγκλωβισθείς, ἔχοντας στριμωχτεί σε αδυναμία εύρεσης λύσης. Ἐς ἀναγκαίην ἀπειλημένος* (VIII, 109), *όντας δεμένος, περιζωσμένος σε εξαναγκασμό, σε στυγνή ανάγκη. Ἀπειληθέντες ἐς στεινόν* (IX, 34), *ἔχοντας ωθηθεί, περιαχθέντες, βιασθέντες σε στενωπό, σε κλεισούρα.*

Η κοινή έννοια του απειλώ, υπάρχει ήδη στον Όμηρο. A, 161:

καὶ δὴ μοι γέρας αὐτὸς ἀφαιρήσεσθαι ἀπειλεῖς

(ο Αχιλλεύς απευθύνεται στον Αγαμέμνονα).

Η κοινή αυτή έννοια προκύπτει από τη σύνθεση από + εἰλεῖν. Στη βασική έννοια του εἰλεῖν, *συνωθῶ*, *περισφίγγω*, αντιστοιχεί η έννοια *ἀπειλεῖν* = *διώχνω από*. Παράγεται η έννοια *αποκλείω*. Σε παλαιό νόμο του Σόλωνος υπήρχε το ρήμα «ἀπίλλει» (= απείλει), ερμηνευόμενο από τον Λυσία ως «ἀποκλήει» (*Κατὰ Θεομνήστου*, Or. X, 17). Απειλώντας επιδιώκεις να αποκλείσεις κάποιον ή κάποιους από μια κατάσταση, να τους εμποδίσεις από μια δράση. Προβάλλεις εαυτόν και βγαίνεις μπροστά από κάτι που θέλεις να ισχύσει εμποδίζοντας μια ενέργεια που θα το ακυρώσει. Προστατεύεις κάτι κωλύοντας κάτι αντιτιθέμενο να πραγματοποιηθεί. Και εμποδίζεις το αντιτιθέμενο προβάλλοντας τι θα κάνεις. Cf. *Ετυμολογικόν Μέγα*, 150.52 sqq., s.v. Ἀπειλή: ἡ μετὰ ὀργῆς ἐπίπληξις· παρὰ τὸ ἀπείλλειν, ὃ ἔστιν ἀπείργειν, Αἰολικῶς ἀπέλλειν· ὁ γὰρ ἀπειλῶν, τὸν θέλοντά τι πράττειν, ἀπείργει. Από αυτήν την έννοια της (αυτό)προβολής εμπρός και έξω παρήχθη η δευτερογενής έννοια του απειλείν ως (κενής ενίοτε) κομπορημοσύνης, όπως στην *Ιλιάδα*, Θ 150: ὥς ποτ' ἀπειλήσει, θα αλαζονευτεί (sc. ο Έκτωρ) ότι τον φοβήθηκε στη μάχη (ομιλεί ο Διομήδης). Και απειλαί ως καυχησιές, Υ 83-4:

... .. ποῦ τοι ἀπειλαί,

ἄς Τρώων βασιλεῦσιν ὑπίσχεο οἰνοποτάζων

και κυριωτέρως απειλαί, N 219-20:

... .. ποῦ τοι ἀπειλαί,

οἶχονται, τὰς Τρωσὶν ἀπείλεον υἷες Ἀχαιῶν;

Ομοίως από αυτήν την έννοια προέκυψε και η σημασία της απειλής ως υπόσχεσης, όπως στο Ψ 863-4:

... οὐδ' ἠπέιλησε Φάνακτι

Φαρνῶν πρωτογόνων ρέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην.

Η προβολή έξω είναι και ρίζιμο των λόγων και νοημάτων της απειλής. Όπως χαρακτηριστικά στο A 387 – 8: ... αἶψα δ' ἀναστάς/ ἠπέιλησε μῦθον.

Το απείλλειν και απίλλειν στα Δωρικά είναι ἀπέλλειν. Το ἀπίλλειν είναι Ιωνικό, συνωδά προς τη γενική Ιωνική ίσχνανση και ψίλωση. Το ι ηχείται στην κορυφή, στον ουρανό του στόματος, και μπροστά. Το ε πίσω και στη μέση. Από ένα βασικό εῖ, το οποίο εδονείτο ενδιάμεσως του άνω και εμπροσθίου στοματικού τόπου αφενός και του οπισθίου και μέσου αφετέρου, το Ιωνικό ραδινό πνεύμα και αίσθημα επέλεξε το ι, το δε στιβαρό Δωρικό προτίμησε το ε. Απέλλειν ήταν κοινός Αιολοδωρικός τύπος. Χαρακτηρίζεται αιολικό από το *Ετυμολογικόν Μέγα* (v. supra) και τεκμηριώνεται τοιούτο από τον Ηρωδιανό, *Περὶ Ὄρθογραφίας*, II 477.10-1: ἀπείλω καὶ ἀπειλή: διὰ τῆς εῖ διφθόγγου. οἱ γὰρ Αἰολεῖς διὰ τοῦ ε εκφέρωσι αὐτὰ οἶον ἀπέλλω, ἀπέλλη. Συναντούμε τεκμηριωμένα τη ρίζα με αυτή τη μορφή στη Λακωνική *Απέλλα*. Ησύχιος s.v. Ἀπελλάζειν: ἐκκλησιάζειν, Λάκωνες. Και s.v. Ἀπέλλαι: σηκοί, ἐκκλησῖαι, ἀρχαιρεσῖαι. (Οι σηκοί είναι και τα μαντριά των κτηνοτροφικῶν ζῶων, και οι ιεροί περίβολοι και το κύριο μέρος του ναού). Η ενεργός έννοια είναι η διαπιστωθείσα παραπάνω, όπως το μαρτυρεῖ και ο Ησύχιος, s.v. ἀπέλλειν: ἀποκλείειν. Απέλλα είναι η συγκέντρωση, συμπερίληψη, συναγωγή της

ομάδας, των πολιτών, των στρατιωτών. Είναι ο ιερός όμιλος του λαού των πολεμιστών. Διότι είχε φυσικά και θρησκευτικό νόημα. Ησύχιος s.v. *Ἀπέλλακας*: *ιερῶν κοινωνούς*.

[S.v. *ἄλλακες*: *ιερῶν κοινωνοί*, η γλώσσα είναι εκτός σειράς αλφαβητικώς, μεταξύ *ἀπαλέντες* και *ἀπαλλαξιόντες*. «Ἀπάλλακες» διορθωτέον. Πρόκειται για κάποια Δωρική διαλεκτική διαφορά, από το εἶ ή ἱ ή εἶ ή η εις ᾱ. Αλλά και Ιωνικός τύπος διεκδικείται, όπως θα φανεί κατωτέρω].

Η Σπάρτη αντιπροσωπεύει τον καθαρότατο Δωρισμό. Εδώ ευρίσκεται η ρίζα του νοήματος του ονόματος *Ἀπέλλων*. *Ἀπέλλειν* σημαίνει *αποκρούειν, αποκλείειν, αποτρέπειν, κατά συνέπεια επίσης περιφράσσειν, αμύνεσθαι, προστατεύειν*. *Ἀπέλλων* είναι ο θεός της Δωρικής ομάδας, ο φρουρῶν και διασώζων αυτήν. *Ἀπέλλων* είναι ο *Ἀμύντωρ*, ο *Προστάτης*, ο συνέχων εσωτερικά την κοινωνία σε *Ἀπέλλα*, σε ιερή πολεμική σύνοδο, και αποκρούων κάθε εξωτερική βλαπτική επενέργεια. Εκφράζει την απερίσπαστη ολοκληρία, την ακεραιότητα και καθαρότητα της Δωρικής συνανθρωπείας, *ιερό λαό πολεμιστών*. Από τη Δωρική του ουσία προκύπτουν όλες οι χαρακτηριστικές ιδιότητες του κατ' εσοχήν Θεού του Ελληνισμού. *Προστατήριος* και *Αποτρόπαιος*, *Αποτροπεύς Κακού*, *Υγιαντής* και *Ἄμωμος*, *Ἄγνος* και *Ἐξαγνίζων*, *Οδηγός* (*Ἀγητής*) και *Προφήτης*. Η διάρθρωση της θεότητός του παρακολουθείται κατά λόγον μέχρι της τελευταίας λατρευτικής μυθολογικής και ιεροπρακτικής λεπτομερείας της.

Η αρχέγονη Δωρική ειδωλική ιεροφάνεια του *Ἀπόλλωνα* ήταν ανεικονική. Το λατρευτικό σύμβολο ήταν λίθος επιμήκης, ένας «βαίτυλος», οβελίσκος, φαλλικόν ιδέασμα.

Κατά την πρώτιστη περίοδο της Καθόδου των Δωριέων, όταν οικίσαντες τη Σπάρτη εχρειάζετο να πολεμήσουν κατά των Αχαιών που κατείχαν ακόμη και τις Αμύκλες (μόλις ~5 km από τη Σπάρτη) και επεκράτησαν δυσχερώς μετά μακρό πόλεμο (Παυσανίας, III, 2, 6), στον προδωρικό Νεαρώδη θεό Υάκινθο των Αμυκλών επεστέφθη μετά τη νίκη ο δωρικός Απόλλων υπό ανεικονικό τύπο κίονα, ξύλινο πιθανότατα, κοσμηθέντα αργότερα από ελάσματα χαλκού. Στο κιονόμορφο κολοσσικό είδωλο (περί τα 14 m ύψος) προστέθηκαν απλώς τότε πρόσωπο κεφαλής με περικεφαλαία, άκροι πόδες και χείρες που κρατούσαν λόγχη και τόξο. Παυσανίας III, 19, 2: μέγεθος δὲ αὐτοῦ [sc. του αγάλματος] μέτρῳ μὲν οὐδένα ἀνευρόντα οἶδα, εἰκάζοντι δὲ καὶ τριάκοντα εἶναι φαίνονται ἂν πήχεις. ἔργον δὲ οὐ Βαθυκλέους ἐστίν, ἀλλὰ ἀρχαῖον καὶ οὐ σὺν τέχνῃ πεποιημένον· ὅτι γὰρ μὴ πρόσωπον αὐτῶ καὶ πόδες εἰσὶν ἄκροι καὶ χεῖρες, τὸ λοιπὸν χαλκῶ κίονί ἐστιν εἰκασμένον. ἔχει δὲ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ κράνος, λόγχην δὲ ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τόξον. [30 πήχεις, με τον κοινό πήχυ 44,4 cm ή τον αττικό 49,2 cm, είναι 13,32 m ή 14,76 m]. Στο ανεικονικό είδωλο προστέθηκαν κεφαλή και χείρες για να επιτεθούν τα στρατιωτικά σύμβολα, περικεφαλαία, λόγχη και τόξο. Ο θεός είναι πολεμικός προστάτης της Δωρικής κοινωνίας, των πολιτών-οπλιτών Ηγέτης Οδηγός.

Την αρχέγονη ανεικονικότητα εκφράζει κατά δεύτερον το γεγονός του Θρονισμού του ειδώλου. Ο Βαθυκλής από την Μαγνησία, κατά το μέσον του 6ου αιώνα π.Χ. (560-550 π.Χ. πιθανότατα) εξετέλεσε ένα θαύμα ιδέσθαι για τον Αμυκλαίο Απόλλωνα: κατασκεύασε αντί ναού μνημειακό θρόνο για το κολοσσικό άγαλμα, με πλούσιο διακοσμητικό συμβολισμό, περιγραφόμενο αναλυτικά από τον Παυσανία (III, 18, 9-19, 1). Ο θρόνος επέχει θέση ναού στις διαστάσεις του και στο νόημά του. Το άγαλμα ίσταται επί του θρόνου. Ο θρόνος αποτελεί επι-φάνεια του θεού, όπως και το άγαλμα, και όπως και κάθε ναός ως αρχιτεκτόνημα. Τέτοιο ανεξάρτητο

συμβολισμό θρόνου ως παρουσίας θεού δεν συναντάμε στον Ελληνικό χώρο εκτός του Αμυκλαίου.

[Ο μέγας ναός στην Ιεράπολη της Συρίας είχε θρόνο του Ήλιου χωρίς άγαλμα. Λουκιανός, *Περί τῆς Συρίας θεοῦ*, §34: ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ναῷ ἐσιόντων ἐν ἀριστερῇ κέεται πρῶτα μὲν θρόνος Ἡελίου, αὐτοῦ δὲ ἕδος οὐκ ἔνι. Στην Πέτρα της Αραβίας (Ιορδανία τώρα), κατά τη θρησκεία των Ναβαταίων, ο μέγιστος θεός (ταυτιζόμενος με τον Άρη) λατρεύεται ως επιμήκης λίθος επί χρυσού θρόνου. Σούδα, s.v. θεὸς Ἄρης, τουτέστι θεὸς Ἄρης, ἐν Πέτρα τῆς Ἀραβίας. σέβεται δὲ θεὸς Ἄρης παρ' αὐτοῖς· τόνδε γὰρ μάλιστα τιμῶσι. τὸ δὲ ἄγαλμα λίθος ἐστὶ μέλας τετράγωνος ἀτύπωτος, ὕψος ποδῶν δ', εὖρος β'. ἀνάκειται δὲ ἐπὶ βάσεως χρυσηλάτου κτλ.].

Μια γλωσσική μαρτυρία του Ησύχιου βοηθεί στην ολοκλήρωση της κατανόησης του Θρονισμού του Απόλλωνος εν Αμύκλαις. S.v. ἔλλα: καθέδρα <Λάκωνες>. και Διὸς ἱερόν ἐν Δωδώνη. [Λάκωνες] (Ἡ διόρθωση εἶναι προφανής και αναγκαία). Ἐλλα παράγεται ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα Φελλ- με τροπή του F εἰς δασεία (h). Ἡ αὐτὴ ρίζα με τροπή του αρχικοῦ F εἰς s δίνει τον λατινικό τύπο sella, με το αὐτὸ ακριβῶς νόημα, καθέδρα. Ο θρόνος περιβάλλει, περικλείει και προστατεύει το εἶδωλο, σαν τα ἀγαλματίδια θρονισμού ὅπου ακριβῶς ἡ καθέδρα εἶναι μείζων και περιληπτική και κυρίαρχος του καθεζόμενου. Αὐτὸ μετέφρασε ο Βαθυκλής, κατασκευάζοντας τον ναϊκὸ θρόνο του κολοσσικοῦ ἀγάλματος του Απόλλωνα στις Αμύκλες.

Ο τύπος του εἰδώλου του Απόλλωνα στις Αμύκλες ἀπαντούσε και στον Θόρνακα ως ἀγαλμα του Πυθαέως Απόλλωνος [Παυσανίας III, 10, 8: ἐν δὲ Θόρνακι, ..., ἄγαλμά ἐστι Πυθαέως Ἀπόλλωνος, κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ ἐν Ἀμύκλαις πεποιημένον]. Πρόκειται λοιπὸν για τον ἴδιο τον Απόλλωνα των Δελφῶν, τον Απόλλωνα ὑπὸ τὴν κύρια ὑπόστασή του και ὄχι κατὰ μερικότερη ἀποψή του ὑπὸ ἄλλη θεία ἐπίκληση. Ο Απόλλων των Αμυκλῶν ἦταν ἡ ὑπάτη λατρεία των Σπαρτιατῶν. Παυσανίας, III, 10, 8:

Λακεδαιμονίοις γὰρ ἐπιφανέστερά ἐστι τὰ ἐς τὸν Ἀμυκλαῖον, ὥστε καὶ τὸν χρυσὸν ὃν Κροῖσος ὁ Λυδὸς τῷ Απόλλωνι ἔπεμψε τῷ Πυθαεῖ τούτῳ ἐς κόσμον τοῦ ἐν Ἀμύκλαις κατεχρήσαντο ἀγάλματος. V. Ηρόδοτος I, 69. Τότε ακριβῶς θα ἐγίνε η μετακλήση του Βαθυκλή από τη Μαγνησία στον Μαίανδρο, Λυδική περιοχή, για την κατασκευή του θρόνου, και άλλων αγαλμάτων μετά από αυτόν. Πausanίας III, 18, 9: Βαθυκλέους δὲ Μάγνητος, ὃς τὸν θρόνον ἐποίησε τοῦ Ἀμυκλαίου, ἀναθήματα ἐπ' ἐξειργασμένῳ τῷ θρόνῳ Χάριτες καὶ ἄγαλμα δὲ Λευκοφρυηνῆς ἐστὶν Ἀρτέμιδος. Ὅπως την Λευκοφρυηνή Ἄρτεμι ἐτσι μετέφερε ο Βαθυκλής την ιδέα του θρόνου ως παρουσίας θεότητας από την Ανατολία, από αντιλήψεις Χιτιτικές και Μεσανατολικές. Ταίριαζε η ιδέα στην ανεικονικότητα της σεβαζομένης Δωρικής θεότητας. Αλλά και ενημονίζετο προς το βίωμα που εξεφράζετο με τον τύπο των αγαλματιδίων που προανέφερα.

[Το ιερό του Απόλλωνα στις Αμύκλες αντιστοιχοῦσε σε σπουδαιότητα προς την Ακρόπολη των Αθηνών. Η Νικίειος Ειρήνη κατά το ακροτελεύτιο ἄρθρο της εντέλλετο να κατατεθούν αντίγραφα της στην Ολυμπία, στους Δελφούς, στον Ισθμό, στην Ακρόπολη και στο Αμυκλαίο. Θουκυδίδης, V, 18].

Την συμπαρουσία επι-φανείας Απόλλωνος και Διονύσου την οποία προβλέπει και εξηγεί η μεταφυσική και μετασυμβολική θεωρία μου περί ταυτότητας Είναι και Φαίνεσθαι, πιστοποιεί και το ιερό των Αμυκλών.

Παρά τον ποταμίσκο Τίασα μεταξύ Σπάρτης και Αμυκλών υπήρχε ιερό των Χαρίτων, δύο μεν τον αριθμό εις υπόμνηση της χθόνιας λατρευτικής καταγωγής των, εξαπολλωνιασμένων δε εν ονόμασι Φαέννας και Κλήτας, ὅπως ο Αλκμάν τις ὑμνησε (Pausanias III, 18, 6. Cf.

τη μελέτη μου περί των εν Δελφοίς Χαρίτων). Ιδιαίτατα επιπλέον λατρεύουν οι Αμυκλαιείς τον Απόλλωνα και τον Διόνυσο. Πausανίας III, 18, 6: θεῶν δὲ σέβουσιν οἱ ταύτη τόν τε Ἀμυκλαῖον καὶ Διόνυσον, ὀρθότατα ἐμοὶ δοκεῖν Ψίλακα ἐπονομάζοντες· ψίλα γὰρ καλοῦσιν οἱ Δωριεῖς τὰ πτερά, ἀνθρώπους δὲ οἶνος ἐπαίρει τε καὶ ἀνακουφίζει γνώμην οὐδέν τι ἦσσαν ἢ ὄρνιθας πτερά. Διόνυσος Ψίλαξ ἢ Πτερωτός, ὅπως ο Ἔρωσ, αν δεχθούμε την ιδιωματική όντως εξήγηση του Πausανία, ἢ Λείος (= Ἀτριχος) από την κοινή έννοια του ψιλός. Cf. Ησύχιος s.v. Ψίλακα: ψιλόν, λείον. <ῆ> πτερωτόν [pro πτερόν], [ῆ] πτηγόν [corr. ex πτενόν] (Cf. s.v. ἄψιλον).

Σπουδαιότερη η ερμηνεία του Πτερωτού Διονύσου, που ολοκληρώνει το συμβολικό πάνθεον του Νέου θεού, από του (α) Νεαρώδους του Έρωτος, θυομένου και ανισταμένου κατ' ενιαυτόν (Υακίνθου), εις τον (β) Απόλλωνα της Αιωνιότητος δια του (γ) Διονύσου, Απολλώνειου υποκαταστάτου του Νεαρού της Περιοδικότητας και (δ) του Έρωτος, συνεκτικής δύναμης της ταυτότητας Απόλλωνος και Διονύσου. Δεν λείπουν δε και (ε) οι εξαπολλωνειασθείσες Χάριτες.

Βεβαιώνουμε λοιπόν για τις Αμύκλες αυτό που έχουμε εξιχνιάσει στους ίδιους τους Δελφούς, τη συμβολίζουσα νοηματοδότρια συμπαρουσία Απόλλωνος, Διονύσου, Έρωτος ως Δυνάμεως Καταγωγού και Δημιουργικής από του πρώτου εις τον δεύτερον και εν ταυτώ αναστρόφου, Αναγωγού και Λυτρωτικής από του δευτέρου εις τον πρώτο – και τέλος τον υπερβαθέντα, ηττηθέντα και αφομοιωθέντα, υποκατασταθέντα δε Νεαρώδη, πνεύμα του Ενιαυτού Εαρινό, δυναμερόν εν θανάτω και αναστάσει, θανάτω και αναγεννήσει.

**Η Φανητική Μεγάλη Τριάδα Απόλλωνος – Έρωτος – Διονύσου
υπερισχύει της Γεννητικής Μεγάλης Τριάδος Πατρός – Μεγάλης
Μητρός – Υιού.**

Τα Καινά Μυστήρια του (Δωρικού) Ελληνισμού αινίσσονται οι
μυσταγωγοί του τραγικού. Αισχύλος Fr. 341 Radt:

ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ βακχειόμαντις.

Ο Απόλλων με τον Διονυσιακό κισσό, ο βακχεύων πάναγνος μάντις
Φοίβος Απόλλων. (Cf. τη μελέτη μου περί των θεολογουμένων του
Αισχύλου). Και Ευριπίδης, *Λικύμνιος*, Fr. 480 Nauck:

δέσποτα φιλόδαφνε Βάκχε, Παιὰν Ἄπολλον εὐλυρε.

Ο δεσπότης Βάκχος αντιστρόφως εδώ είναι φίλος της Απολλώνειας
δάφνης, άναξ και αυτός, ο αυτός προς τον Παιάνα Απόλλωνα της
αρμονικής λύρας. Όπως ο Macrobius που αναφέρει αμφότερα τα
αποσπάσματα υποδεικνύει (*Saturnalia* I, 18, 6): et nequis opinetur diversis
dis Parnassum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio, Apollinem
liberumque unum eundemque deum esse significans, scribit (Fr. 480). ad
eandem sententiam Aeschylus (Fr. 341).

Η ανεικονικότητα της Αρχέγονης Δωρικής λατρείας του Απόλλωνα
εμφαίνεται και στην περίπτωση της χαρακτηριστικής Απολλώνειας
άποψης του Αγυιέως. Αγυιεύς σύμβολο ήταν «κίων εις οξὺ λήγων»,
«κωνοειδής κίων», «ως οβελίσκος». Ίστατο συνήθως προ των θυρών των
οικιών ή άλλων οικοδομημάτων στους δρόμους (Αγυιές) των πόλεων. Το
σύμβολο ανήκε στον Απόλλωνα (υπό τη θεία επίκληση Απόλλων
Αγυιεύς), ή στον Διόνυσο ή και στους δυο. (Επανευρίσκουμε την οργανική

σύναψη των δυο θεών και επαναβεβαιώνουμε την ταυτότητα των δυο κατά τη θεωρία μου). Ο Αγυιεύς χαρακτηρίζει ιδιαίζόντως τους Δωριείς. Από αυτούς διεσπάρη στους Ίωνες (παραγκωνίζοντας εν μέρει τους Ιωνικούς τετράγωνους Ερμάς ως φαλλικό σύμβολο) και λοιπούς Έλληνες. Αρποκρατίων s.v. Αγυιᾶς: ...ἀγυιεύς δέ ἐστι κίων εἰς ὄξυ λήγων, ὃν ἰστᾶσι πρὸ τῶν θυρῶν, ὡς σαφὲς ποιοῦσιν Ἀριστοφάνης τε ἐν Σφηξί (v. 875) καὶ Εὐπολις (Fr. 420 C.Gr.Fr. V pp. 522-3). [Cf. ἐπίσης Θεσμοφοριάζουσαι 489, ὅπου παρὰ τον Αγυιέα υπάρχει και η Απολλώνια δάφνη. Και Φερεκράτης, Κραπάταλοι, Fr. 92 C.Gr.Fr. VII p. 147] ἰδίους δὲ εἶναι φασιν αὐτοὺς Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἀμφοῖν... φασὶ δ' αὐτὸ ἴδιον εἶναι Δωριέων, ὡς δῆλον ποιεῖ Διευχίδας ἐν τῇ γ' τῶν Μεγαρικῶν (F 2a L. Piccirilli [Μεγαρικά] = Fr.Gr.Hist. 485 F2a) . Cf. Μένανδρος, Δύσκολος, 659. Ευριπίδης, Φοίνισσαι, 631, ὅπου τα Σχόλια ορθά ερμηνεύουν τους Αγυιᾶς: ἐπεὶ πρὸ τῶν πυλῶν ἴστασαν ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς ἀλεξικάκου καὶ φυλάκου τῶν ὁδῶν. διὰ γὰρ τοῦτο Ἀγυιεύς.

Οι Αγυιείς ιστάμενοι προ των θυρών στους δρόμους ελιβανίζοντο με θυμιάματα. Αρποκρατίων s.v. ἀγυιᾶς: ...εἶεν δ' ἂν [sc. οἱ βωμοὶ των οδῶν] οἱ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς λεγόμενοι ἀγυιεῖς οἱ πρὸ τῶν οἰκιῶν βωμοί, ὡς φασι Κρατῖνος (Fr. 403 = C.Gr.Fr. IV p. 310) καὶ Μένανδρος (Fr. 811 Koerte). καὶ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Λαοκόωντι μετάγων τὰ Ἀθηναίων ἔθη εἰς Τροίαν φησί (Fr. 370 Radt)

λάμπει δ' ἀγυιεύς βωμὸς ἀτμίζων πυρὶ
σμύρνης σταλαγμούς, βαρβάρους εὐοσμίας.

Συγκεκριμενοποίηση της αρχικής Δωρικότητας της λατρείας του Αγυιέως Απόλλωνος παρέχει Διευχίδας ο Μεγαρεύς σε διεφθαρμένο απόσπασμα που διασώζουν τα αρχαία Σχόλια στις Σφήκες του Αριστοφάνη v. 875. Το νοσοῦν χωρίο εξυγιαίνω διορθώνοντας ως εξής: **περὶ τοῦ Ἀγυιέως Ἀπόλλωνος Διευχίδας οὕτως γράφει (F. 2b Piccirilli, Μεγαρικά = F.Gr.Hist. 485 Fr. 2b Jacoby): ἐν δὲ τῷ +ιατρῶ+ τούτῳ**

διαμένει ἔτι καὶ νῦν ἔστηκε (Dindorf: ἔστι καὶ mss) λίθος (correxī ως mss) Ἀγυιεύς, τῶν Δωριέων οἰκησάντων ἐν τῷ τόπῳ ἀνάθημα· καὶ οὗτος (sc. ὁ Ἀγυιεύς) καταμηνύει ὅτι Δωριέων ἐστὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων. τοιούτου (correxī: τούτοις mss) γὰρ ἐπὶ τὰς στρατιάς <ἐπιφαινομένου> (addidi) φάσματος οἱ Δωριεῖς ἀπομιμούμενοι τοὺς Ἀγυιᾶς [correxī: τὰς ἀγυιᾶς Mss] ἰστᾶσιν ἔτι καὶ νῦν τῷ Ἀπόλλωνι. –

Σε κάποιο σημείο ενός τόπου (η αναφορά του χώρου έχει παραφθαρεί στο «ἰατρῶ τούτῳ» των χειρογράφων) ἰσταται ἓνας επιμήκης βαίτυλος, οξυτέρμων ἄνω, ως Ἀγυιεύς σύμβολο του Ἀπόλλωνος. Τον Ἀγυιέα αὐτὸν ἀνέθεσαν οἱ Δωριεῖς οἱ ὁποῖοι παλαιὰ εἶχαν οικήσει στον ἐν λόγω τόπο. Καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς προέρχονται ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ Ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἔθιμα. Ἄρα ἡ τοποθεσία περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος δὲν εἶναι σὲ Δωρικὴ περιοχὴ, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ ἐκεῖ τοῦ Ἀγυιέως δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν πάλαι ποτε παρουσίᾳ Δωριέων ἐκεῖ, ἐπιδεικνύει δὲ ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι κατὰ βάσιν Δωρικὰ τὴν καταγωγὴν. – Στους Ἀχαρνεῖς τῆς Ἀττικῆς ἐλατρεῦετο ἰδιαζόντως ὁ Ἀπόλλων Ἀγυιεύς (Παυσανίας I, 31, 6). Καὶ λογικὸ εἶναι ὁ Μεγαρεὺς συγγραφεὺς *Μεγαρικῶν* νὰ μνημονεύει παρουσίᾳ Δωριέων σὲ μιὰ καθαρὰ Ἰωνικὴ περιοχὴ, εἰδικότερα ἐπειδὴ ὁ συνήθης Ἀττικὸς λόγος ἔφερε ἀντιστρόφως τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατέχουν τὴν περιοχὴ τῶν Μεγάρων μέχρι Κόρδου (Παυσανίας I, 39, 4 sq.). [Για τὴ Μεγαρικὴ ἀνορθόδοξη θέσι περὶ Σκείρωνος καὶ Θησεῶς καὶ σχέσεων πρὸς Ἀθήνα ν. Πλούταρχος, *Θησεύς*, 10, 1 = Μεγαρεῖς F 6a Piccirilli. Καὶ γιὰ τὴν ἈθηνοΜεγαρικὴ ἀντιδικία περὶ τοῦ σὲ ποιους ἀνήκει ἡ Σαλαμίνα ν. Πλούταρχος, *Σόλων*, 8-10 = Fr.Gr.Hist. 486 Fr. 4 Jacoby. Cf. Στράβων IX, 392-3 C]. Ὑποθέτω λοιπὸν ὅτι ὁ τόπος τοῦ σημαντικοῦ Ἀγυιέως ποὺ σχολιάζει ὁ Διευχίδας ἦταν οἱ Ἀχαρνεῖς τῆς Ἀττικῆς, Δῆμος Ἀθηναίων. Ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία ἔχει χαθεῖ σὲ τὴ φθορὰ +ἰατρῶ+. (Δὲν πείθει ἡ ἀλλαγὴ τοῦ Palmerius σὲ θεάτρῳ [λόγω τοῦ Πολυδεύκη, IV, 123] ἢ ἰατρείῳ). – Γιὰ τὴ διόρθωσή μου σὲ τοὺς Ἀγυιᾶς ἀπὸ

το χειρογραφικό τὰς Ἀγυιάς, v. Αρποκρατίων s.v. ἀγυιάς, Σούδα, s.v. ἀγυιάς: ...ἀγυιάς δὲ ἔνιοι μὲν ὀξύνοισι, θηλυκῶς δὴ [αντί τοῦ δέ] χρώμενοι, οἷον τὰς ὁδοῦς· βέλτιον δὲ περισπᾶν, ὡς ἀπὸ τοῦ <ἀγυιεύς> [addidi] ἀγυιάς [καὶ κατὰ συναίρεση δηλαδὴ ἀγυιάς, ἀρσενικῶς χρώμενοι αὐτοῦ].

[Τα λεγόμενα ἀπὸ τον Porphyrio (Πορφυρίωνα) στα ἀρχαία σχόλια στον Horatius, *Carmina*, IV, 6, 28, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυιέως θεσμοθετήθηκε στὴν Ἀθήνα κατόπιν Δελφικοῦ χρησμοῦ, εἶναι παρανόηση τῶν χρησμῶν που καταγράφονται ἀπὸ τον Δημοσθένη γιὰ θυσίαι στὸν Ἀγυιέα ἀπὸ συγκεκριμένη ἀφορμὴ. Porphyrio: *Agyiae vero Atheniensi lingua vici dicuntur, quo nomine ideo Apollo vocatus est, quia ex oraculi responso in vicis publicis urbis suae statutis altaribus ei sacrificia instituerant, unde Agyieus dictus.* (I p. 349, 16-20 Keller). Γιὰ τὴν πηγὴ v. Δημοσθένης, XXI (κατὰ Μειδίου), 52, καὶ [Δημοσθένης], XLIII (Πρὸς Μακάρατον) 66. Ἡ ἀφορμὴ ἦταν οὐράνιο «τέρας», διοσημεία].

Κατὰ τὴν μαρτυρία λοιπὸν τοῦ Διευχίδα, οἱ στρατιῆς, οἱ πολεμικὲς ομάδες τῶν Δωριέων ὡς νικηφόρο σημεῖο εἶχαν τὴν ἐπιφάνεια φάσματος φαλλικοῦ. Μιμούμενοι αὐτὸ ἔστησαν τοὺς οὐβελίσκους, φαλοειδεῖς, Ἀγυιῆς ὡς σύμβολο τοῦ Προστατήριου καὶ Ὁδηγόντος θεοῦ τοὺς. Ησύχιος s.v. Προστατήριος: τὸν Ἀπόλλωνα οὕτω λέγουσι, παρόσον πρὸ τῶν θυρῶν αὐτὸν ἀφιδρύνοντο. Πρόκειται ἐπομένως περὶ τοῦ Ἀγυιέως. Cf. Σοφοκλῆς, *Ηλέκτρα*, 637, Φοῖβε Προστατήριε, καὶ τὰ ἀρχαία Σχόλια *ad loc.*

Οἱ Δωριῆς ἦσαν κατ' ἐξοχὴν λαὸς πολεμιστῶν. Ἡ οργάνωση τῶν Σπαρτιατῶν ἦταν στρατιωτικὴ ἀπὸ τὴν παιδικὴ μέχρι τὴν ὠριμὴ ἡλικία. Ἀγέλες, ἴλλες, μόρες εἶναι ὀνόματα τέτοιων ἱερῶν ομίλων. Κάθε ομάδα Δωρικὴ εἶναι μιὰ στρατιά. Ὁ Δωριεύς πολεμικὸς λαὸς ἔχει προστάτη καὶ ὀδηγὸ τοῦ, ἀμύντορα καὶ ἀγητὴ καὶ ἡγέτη, τὸν

Απόλλωνα. Η φαλλική επιφάνεια εσήμαινε την ενεργή παρουσία του θεού. Αυτό το σύμβολο ίδρυσαν εν συνεχεία στις αγυιές των οικισμών τους, προστάτη οίκων ιδιωτικών, οδών και δημόσιων κτισμάτων ως τόπων θεσμών.

Η αρχική έννοια του «Αγυιεύς» είναι «Αδιάρθρωτος», ολόκληρος, χωρίς αρθρωτά μέλη α+γυίον. [ἄγυιος στον Ιπποκράτη είναι ακριβώς «χωρίς μέλη», «με ασθενή μέλη» (*Γυναικεία*, I, 25)]. Ο φαλλός συμβολίζει τη δύναμη που δεν χρειάζεται άρθρα και σκελετική δόμηση για να διεγερθεί εις ένταση και οργασμό πλημμύρουσας ενέργειας. Είναι στητός και σκληρός χωρίς οστέινη διάρθρωση, χωρίς άρθρα και σκελετό. Σαρξ παντοδύναμος. Εξ ου και λίθος ακέραιος «ἀμελής» οβελίσκος τον εκφράζει.

Οι Δωριείς ήταν φύλο ορεινό και περιπλανώμενο, «πολυπλάνητον κάρτα». Ο Ηρόδοτος επιμένει στο γεγονός, αντιδιαστέλλων αυτήν την ομοεθνία από την Ιωνική, που από τη φύση της έμενε έμπεδος και μετεκινείτο κατ' ανάγκην μόνο υπερτέραν. Τους Δωριείς διηγείται περινοστούντας από ορεινής Φθιώτιδος (Οίτη) εις Όλυμπον και Όσσαν, εκείθεν εις Πίνδο, μετά εις Δρυοπίδα και Δωρίδα (μεταξύ Παρνασσού και Γκιώνας), απ' όπου κατήλθαν εις Πελοπόννησο όπου και το φύλον εστερεώθη (I, 56). Ο Αγυιεύς έχει συνεπώς να κάνει αρχικά και βασικά με στρατιές και στρατείες (η «στρατιά» στο χωρίο του Διευχίδα σημαίνει και τα δυο), όχι με δρόμους πόλεων. Ακόμη και όταν οι Δωριείς βρήκαν τον ιδεώδη χώρο που το βίωμά τους λαχταρούσε, την Λακεδαίμονα στον Ευρώτα υπό τον Ταϋγετο, και απέκτησαν μονή μετά την εποχή των περιπλανήσεών τους, η κατοίκισή τους δεν έμοιαζε με πόλη. Περισσότερο ταίριαζε με διαμονή «κωμηδόν», κατά κώμες. Αργότερα και σε μεικτά Δωρικά ή Ιωνικά περιβάλλοντα ο Αγυιεύς έγινε προστάτης σταθεράς διαμονής, των κτισμάτων και των ενοικούντων εις αυτά. Τότε ιδρύθηκε

πρόπυλος, προ των θυρών, και συνδέθηκε με τις αγιές, τις ρύμες και τις οδούς πόλεων, με συνοικίες και «άμφοδα», δρόμους με διέξοδο και προς τα δυο άκρα τους. Από κώμη σε πόλη, η αγυιά έγινε ένας μονοκόμματος δρόμος με διπλή έξοδο, περί τον οποίο στρέφεται μια συνοικία.

Αρχικά λοιπόν και θεμελιακά ο Αγυιεύς είναι ο προστάτης και οδηγός των στρατευομένων Δωριέων, του πολεμιστή ιερού λαού. Ύστερα και δευτερογενώς έγινε προστάτης και Ηγεμών των μενόντων πολιτών-οπλιτών. Όπως και Απέλλα πρώτα είναι ο Δωρικός Στρατός και η στρατιά, η ομάδα του λαού εν διεγέρσει και κινήσει και δράσει. Μετά ο αυτός ούτος ως εν μονή, ο Δωρικός Λαός και η σύναξή του.

[Την ανεικονικότητα του αρχέγονου Δωρικού Απολλώνειου συμβόλου υπονοεί και μια ιδιαίτερη σχετική λιθολατρεία. Όταν ο Αλκίθους επελάβετο της οικοδόμησης του τείχους της ομώνυμης Μεγαρικής Ακρόπολης, θυσίασε στους «θεούς Προδομείς». Κοντά στην εστία της θυσίας αυτής υπήρχε λίθος στον οποίο ο Απόλλων εναπέθεσε την κιθάρα του για να βοηθήσει τον Αλκάθου στην τειχοδομία. Ο λίθος ηχούσε σαν κιθάρα όταν εκρούετο με μια ψηφίδα. Πausανίας I, 42, 1-2].

Την παραγωγή του ονόματος του Απόλλωνος από τη ρηματική ρίζα απείλλω (απέλλω Δωριστί και Αιολιστί), κάνει σαφέστερος ο τύπος Απείλων, όνομα του θεού εμφανιζόμενο στην Κυπριακή διάλεκτο. Σε δίγλωσση επιγραφή από την Ταμασσό (Φοινικικά και Ελληνικά), ανδριάς ανατίθεται «τῶι Απείλωνι τῶι Ἐλείται» (No 14d, R. Meister, *Die Griechischen Dialekte*, vol. II, p. 170. = No 682, 15 Ed. Schwyzer, *Dialectorum Graecarum*

Exempla Epigraphica Potiora). Το Φοινικικό ισοδύναμο είναι «στον Rassaf από το Elijjat». Ο «Ελείτας» εκλαμβάνεται ως ο Απόλλων από το Λακωνικό Έλος (εθνικόν: Έλεϊται, v. Στέφανος Βυζάντιος s.v. Έλος).

[Rassaf ερμηνεύεται από τον Meister (κατά τον Euting) *op.cit.* p. 207, ως «Πύρινος», «Καταλάμπων». Πιθανώς οι Φοίνικες ετόνισαν την Ηλιακή διάσταση του Απόλλωνα. Rassaf ή Resef ή Rassap είναι μια σημαντική Χαναανοφοινικική θεότητα του Κάτω Κόσμου και του Πολέμου η οποία χειριζέτο σαν τον Baal την Βροντή και τον Κεραυνό. Μαζύ με τον Baal και την Baalat, τον πατρικό Κύριο και την μητρική Κυρία, ο Resef, ως Δυναμερός Υιός συναποτελούσε την ύπατη τριάδα του πανθέου της φοινικικής Βύβλου. Ο ναός του Resef στην Βύβλο υπέστη ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ. Ο θεός παρίστατο ανεικονικά, υπό την μορφή λίθου. V. V. Haas, *Hethitische Berggoetter und hurritische Steindaemonen*, p.36].

Η Κυπριακή διάλεκτος συνανήκει με την Αρκαδική στην ετεοελληνική γλωσσική μορφή. Οι παλαιοί της Πελοποννήσου κάτοικοι, παραλαβόντες από τους Δωριείς τον νέο θεό, τον ονόμασαν κατά το νόημα του απεί(λ)ειν, Δωρικοαιολική διαλεκτική παραλλαγή του οποίου είναι το απέλλειν.

Στη Θεσσαλική διάλεκτο ο Απόλλων εκφέρεται ως Άπλουν. Πρόκειται για μετασχηματισμό κατά συγκοπή του ε ή ο και τροπή του μακρού (ω) εις ου κατά την ισχυρή τάση της διαλέκτου αυτής. (Π.χ. Πλούτουνι αντί για Πλούτωνι στην επιγραφή IG IX, 2 No 1229.34). Το ανθρωπονυμικό Απολλουνίειον (= υιόν του Απολλουνίου) δείχνει ακριβώς τον παραπάνω μετασχηματισμό. Στο Ιωνικό και Αττικό και κοινό Απόλλων αντιστοιχεί το «Απόλλουν» και εξ αυτού το «Άπλουν». Επιγραφικά το όνομα «Άπλουν» είναι συχνό στην περιοχή. Nos 199, 512, 517.22, 569, 1027, 1034, 1234. Και γραμματολογικά, ήδη στον *Κρατύλο* του Πλάτωνα επισημαίνεται (405c): Άπλουν γάρ φασι πάντες Θετταλοί τούτον τόν θεόν. – Είναι σημαντικό ότι οι Ετρούσκοι υιοθέτησαν αυτόν τον

τύπο του ονόματος: ο θεός καλείται *Arhūn* και *Arhu*. Φαίνεται να υπάρχει και η μορφή *Arulu*, ως εάν από “Απόλων”. Το Ετρουσκικό όνομα του θεού είναι συμβατό με την καταγωγή αυτού του λαού από την περί το Βόρειο Αιγαίο περιοχή. Cf. Fr. De Ruyt, *Charun, Démon Étrusque de la Mort*, p. 229; H. Usener, *Goetternamen*, π. 308 και σημ. 21.

Οι Ίωνες (και Αχαιοί) παρέλαβαν το όνομα του θεού από τους Δωριείς, και κατέβασαν τον τόνο από το ε στο ο, με τον φωνητικό ήχο να πάλλεται στο κάτω μέρος του στόματος. Μεταγενέστερα, όταν επικράτησε η Αττική μορφή της ΙωνοΑχαϊκής γλωσσικής ομογένειας, χρειάστηκε να εξηγείται ως ιδιομορφία ο αρχέγονος Δωρικός τύπος. Αλλά εν τω μεταξύ, αμαυρωθείσης της καταγωγής, το κοινόν “Απόλλων” απώλεσε την προφανή νοηματοθεσία του. Η προσπάθεια να ερμηνευθεί από το Απολύων (= ο σώζων, ο λυτρωτής, ο λύων από δεινή ανάγκη παθών, όπως ο Λύσιος Διόνυσος, προς τον οποίον άλλωστε ο Άναξ Απόλλων ταυτίζεται κατά βάσιν μεταφυσικά και μετασυμβολικά), κομψά επιχειρηματολογεί αλλά δεν λογικοποιείται (Cf. R. Meister, *op.cit.*, vol. II, p. 291). Η ερμηνευτική αυτή αγωγή του ονόματος ανάγεται στον Πλάτωνα. Στον *Κρατύλο*, 404e-406a, ο Πλάτων επιδίδεται να αποδείξει ότι οι βασικές δυναμικές ιδιότητες του θεού (η θεία τετρακτύς: μουσική, μαντική, ιατρική και τοξική) συνοψίζονται στο όνομά του. Η μαντική και ιατρική δύναμη θεμελιώνεται στην αγνότητα και την καθαρτική δράση του Απόλλωνα, εφόρου κάθαρσης και καθαρμών ικανών (405d) «καθαρόν παρέχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν... οὐκοῦν ὁ καθαίρων θεὸς καὶ ὁ ἀπολούων τε καὶ ἀπολύων τῶν τοιούτων κακῶν οὗτος ἂν εἴη; ...κατὰ μὲν τοίνυν τὰς ἀπολύσεις τε καὶ ἀπολούσεις, ὡς ἰατρὸς ὢν τῶν τοιούτων, «Ἀπολούων» ἂν ὀρθῶς καλοῖτο· κατὰ δὲ τὴν μαντικὴν καὶ τὸ ἀληθές τε καὶ τὸ ἀπλοῦν – ταῦτόν γάρ ἐστιν - ὥσπερ οὖν οἱ Θετταλοὶ καλοῦσι αὐτόν, ὀρθότατ’ ἂν καλοῖτο· «Ἄπλου» γάρ φασι πάντες Θετταλοὶ τοῦτον τὸν θεόν. Η μουσική και τοξική δυνατότητα του

Απόλλωνα συμπεριλαμβάνεται στο όνομά του με τολμηρότερες γραμματικές συμβολικές Πλατωνικές πτήσεις. Αλλά άλλο σκοπό εξυπηρετούν τα Κρατυλικά. Αρχαία επίπνοια και νεωτερική σχολαστικότητα και συνδραμούσες δεν αληθεύουν εν προκειμένω.

Την ετέρα λαλούμενη ερμηνευτική απόπειρα υπαινίσσεται ήδη ο Πλάτων στον Κρατύλο, εναρχόμενος της δικής του ανάλυσης (404e). ...πολλοὶ πεφόβηνται περὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὥς τι δεινὸν μηνύοντος. Αναφέρεται στην παραγωγή του ονόματος από το «ἀπόλλυμι», «ἀπολλύω», ὥστε κυρίως να σημαίνει «ο Απολλύων», «ο Καταστροφεύς», «ο Όλεθρος». Και βέβαια ο Απόλλων είναι φοβερός θεός, «δεινός θεός» (Ιλιάς, Δ 514):

ὥς φάτ' ἀπὸ πτόλιος δεινὸς θεός.

Η τρομερή οργή του για την περιφρόνηση που έδειξε ο Αγαμέμνων προς τον ιερέα του θεού Χρῦση, εκφράζεται με την μνημειώδη περιγραφή του χολωμένου θεού (Α, 43-9 και εξής):

.... τοῦ δὲ κλύε Φοῖβος Ἀπόλλων,
βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρήνων χώμενος κῆρ,
τόξ' ὤμοισιν ἔχων ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην.
ἔκλαγξαν δ' ἄρ' οἴστοι ἐπ' ὤμων χωμένοιο,
αὐτοῦ κινηθέντος· ὃ δ' ἦιε νυκτὶ ἑοικώς.
ἔζετ' ἔπειτ' ἀπάνευθε νεῶν, μετὰ δ' ἰὸν ἔηκεν,
δεινὴ δὲ κλαγγὴ γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο.

Αλλά η σκοτεινιά του θεού (νυκτὶ ἑοικώς, ὁ φωταυγής) είναι απλώς η συζυγής άλλη όψη της ανεκλάλητης λαμπρότητάς του, της ερατῆς φωτοχυσίας του, της ασύγκριτης καλλονῆς του. Και οι δυο όψεις της ταυτότητάς του αγλαΐζονται στο μεγαλείο του που προοιμιάζει τον Ομηρικό Ὕμνο εις αὐτόν (1 sqq.):

Μνήσομαι οὐδὲ λάθωμαι Ἀπόλλωνος ἑκάτοιο,
ὄν τε θεοὶ κατὰ δῶμα Διὸς τρομέουσιν ἰόντα,

καί ρά τ' ἀναΐσσοι ἐπὶ σχεδὸν ἐρχομένοιο
πάντες ἀφ' ἑδράων, ὅτε φαίδιμα τόξα τιταίνει

κ.λπ.

«Φαίδιμα τόξα» ακριβώς.

Εἶναι αδύνατον να εσήμαινε το όνομα του μεγάλου Ελληνικού θεού τη φοβερή και τρομερή μόνον όψη του.

Βεβαίως ο Ιωνικός τύπος του ονόματός του διέκειτο ευχερώς προς την υπόνοια της δύναμης ολέθρου που θυμούμενος εξαπέλυε. Και ποιητές και λογογράφοι ενωρίς άρπαξαν την δυνατότητα προς ιδίαν σημαίνουσιν χρήση. Ήδη ο Αρχίλοχος παίζει με την αντιστοιχία του ονόματος του Απόλλωνος (στην κλητική μάλιστα, Άπολλον, ώστε η ομοιολεξία να είναι εκπρεπέστερη) και του «όλλυμι», Fr. 30 Diehl:

ἄναξ Ἄπολλον, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους
σήμαινε καὶ σφεας ὄλλυ' ὥσπερ ὄλλύεις.

Το «σήμαινε» αναφέρεται στην σημάντορα, προφητική φωνή του θεού (cf. Ηράκλειτος DK22 B93: ὁ ἄναξ, οὗ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει), το δε “εξολώθρευε όπως και συνηθίζεις να εξολοθρεύεις” τους υπαίτιους κάθε ατασθαλίας υπέρβασης, απευθύνεται στη χαρακτηριστική καταστροφική τοξική του.

Την νεωτερική παρανόηση να θεωρηθεί το «παίξιμο» ως ετυμολογία επιστήμων διέπραξε ήδη ο Macrobius που αναφέρει το απόσπασμα. *Saturnalia*, I, 17, 9 sqq.: alii cognominatum Apollinem putant ως ἀπολλύντα τὰ ζῶα, exanimat enim et perimit animantes cum pestem inturperie caloris immittit, ut Euripides: ...item Archilochus [fragmentum citatum]. Ο Macrobius επιχειρηματολογεί με κάθε τρόπο και όλες τις λόγιες αναφορές περί του ότι Απόλλων είναι ο Ήλιος. Μια ακόμη συνάφεια που αίρεται δυσαρμονίως εις μονοειδή ταυτότητα. Το απόσπασμα του Ευριπίδη που επικαλείται για τον ίδιο σκοπό είναι (Fr. 781.12 Nauck):

ᾧ χρυσοφεγγές ἥλι', ὡς μ' ἀπώλεσας,
 ὅθεν σ' Απόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός.

Το απόσπασμα αναφέρεται (από μνήμης ίσως) παρηλλαγμένο. Ο δεύτερος στίχος είναι ακατάλληλος για την αρχαία νοοτροπία. Στον μοναδικό κώδικα που περιέχει τμήματα του απωλεσθέντος έργου του Ευριπίδου «Φαέθων», το χωρίο έχει ως ακολούθως (Fr. 4.224-6, Fr. Jouan et H. Van Looy):

Ὡ καλιφεγγές Ἥλι' ὡς μ' ἀπώλεσας
 καὶ τόνδ'· Απόλλων δ' ἐν βροτοῖς ὀρθῶς καλῆ,
 ὅστις τὰ σιγῶντ' ὄνόματ' οἶδε δαιμόνων.

Το «χρυσοφεγγές» στον Macrobius αποτελεί μάλλον ενθύμηση του Fr. 8 Jouan et van Looy, κατά το οποίο ο Ευριπίδης στον Φαέθωντα αποκάλεσε τον Ἥλιο «χρυσέα βῶλο».

Πιο σύνθετη υπονόηση της ολέθριας γωνίας του Απόλλωνα με αναφορά στη λεξιλογία του ονόματός του προσφέρει ο Αισχύλος στον *Αγαμέμνονα*. Η Κασσάνδρα φθάνει δούλη στο ανάκτορο του Αγαμέμνονα εποχούμενη του άρματός του, όπου φρικτά συμβάντα θα πέσουν στο κεφάλι του και το δικό της. Διαδραματίζεται ενώπιόν της η φοβερή στην βαρυνοήμονα συμβολική της σκηνή μεταξύ των βασιλικών συζύγων συναντώμενων μετά δεκαετή απουσία του νικητή της Τροίας, και εντέλει ο Αγαμέμνων εισέρχεται στα Ανάκτορα όπου τον περιμένουν οι Εριννύες της Μοίρας του. Η Κασσάνδρα μπροστά στις πύλες του Μεγάρου και πρό του Ἄγυιᾶ Απόλλωνα ιδρυμένου παρ' αυταίς ανακράζει θρηνωδούσα επικαίρως αλλά παρατόνον (δεν ταιριάζουν οδύνες και θρήνοι στον Απόλλωνα). 1079-1086:

Ἄπολλον Ἄπολλον
 ἄγυιᾶτ' Απόλλων ἐμός·
 ἀπώλεσας γὰρ οὐ μόλις τὸ δεύτερον.

Ἄπολλον Ἄπολλον

ἀγυιάτ' Ἀπόλλων ἐμός·

ἅ ποῖ ποτ' ἤγαγες με; πρὸς ποίαν στέγην;

Πυκνός ιστός νοημάτων συστρέφεται εδώ εις αριπρεπή συμφωνία. «Ἀπόλλωνα με ἀπώλεσες, Καταστροφέα μου». Ἄπολλον... Ἀπόλλων... ἀπώλεσας. [Το “Ἄπολλον ... ἀπώλεσας οὐ μόλις” απομιμείται ο Μένανδρος, *Περικειρομένη*, 440, “Ἄπολλον, ὃς καὶ νῦν ἀπόλωλα πα[ρ] ὀλίγον”]. – “Ἀπόλλων ἐμός”, Δικέ μου Κατατροφέα και Δικέ μου Ἀπόλλωνα, υπαινισσόμενον και τις ειδικές ερωτοπραξίες του κλεινού θεού με την μάντισσα. - Αγυιάτα, Ἀπόλλωνα Αγυιέα, συ που ἄγεις, Οδηγέ και Αρχηγέ. Συνομοίωση του «Αγυιέως» με το «άγω». Το νόημα αυτών των συνοικειώσεων το αποδίδουν ἀριστα τα αρχαία Σχόλια στον ν. 1080, Ἀπόλλων ἐμός: δ' ἀπολλύων με. παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν. Οι συσχετισμοί, ποιητικοί και πεπονημένοι, δεν εννοούν πολύριζο ετυμολογικό αλλά πολύφαντο διακλάδωση εκ μιας ρίζας.

Η ρίζα επεφάνη. Ἀπόλλων σημαίνει Προστατήρ και Σωτήρ, Αγητής, Αγός, Αρχηγός, Συνοχεύς της Τάξης ἔσω και Αποτρόπαιος των κακῶν ἔξω. Ο κορμός της ρίζας αυτής διακλαδώνεται ὡπως ποιητές (Αρχίλοχος, Αισχύλος, Ευριπίδης) και φιλόσοφοι (Πλάτων) και λόγιοι (Απολλόδωρος, *Περὶ Θεῶν*, Fr.Gr.Hist. 244 Frr. 95-99 Jacoby. Ο Απολλόδωρος είναι η πηγή του Macrobius) επεξηγούν κατακολουθώντας το θρησκευτικό βίωμα.

[Και στον Macrobius (= Απολλόδωρος) θίγεται η πραγματική ρηματική ρίζα του ονόματος του θεού. *Saturnalia* I, 17, 14-5: nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα tamquam Ἀπέλλωνα cognominatum putant. quae sententia Latinae quoque nominis enuntiationi congruens fecit, ne huius dei nomen verteremus, ut Apolinem apellantem mala intellegas

quam Athenienses Αλεξίκακον appellant. Και Κορνούτος, *Θεολογία*, (Επιδρομή τῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Θεολογίαν παραδεδομένων), pp. 65.20-66.3: ...τὸν δ' Ἀπόλλωνα ὡς ἀπολύονθ' ἡμᾶς τῶν νόσων ἢ ἀπελαύνοντα ἀφ' ἡμῶν αὐτὰς [ἢ ἀπολλύντα] ταύτης τετευχέναι τῆς προσηγορίας, καθ' ἣν ἔννοιαν καὶ Παιήων ἐκλήθη καὶ ἰατρὸς ἔδοξεν εἶναι. τινὲς δὲ αὐτόθεν Ἀπόλλωνα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι φασὶν εἰρησθαι· καὶ γὰρ τὸν ἀπολλύντα ταύτην τὴν διακόσμησιν τοῦτον εἶναι κτλ. Πηγή αμφοτέρων και του Macrobius και του Cornutus, εἶναι ο Απολλόδωρος 244 Fr. 95-99 Jacoby].

[Ο Ιωνικός τύπος «Απόλλων» μάλλον προέρχεται από την έκλειψη του ε στο σύνθετο από + ελλ- (από + εἰλλειν). Πρόκειται για ένα φαινόμενο που παρατηρείται π.χ. στο «δημιουργῶ» (αντί δημιουργού = δημιο-εργού) στη Σάμο, Μαραθόντα (αντί Μαραθώντα = Μαραθόεντα) στις Ερυθρές, Λεωξός (αντί Λεωξός = Λεωξόος) στην Olbia. Cf. A. Thumb, *Handbuch der Griechischen Dialekte*, §311 p. 349. Εξ άλλου, η αντιμετάθεση ε και ο χαρακτηρίζει ορισμένες διαλεκτικές τροπολογίες όπως Ορχομενός και Ερχομενός (βοιωτικά), οβολός και οβελός (Βοιωτικά), Κόρκυρα (τοπικό όνομα) και Κέρκυρα, Πυανεψιών και Πυανοψιών (Αττικά). Ομοίως λοιπόν, Απέλλων και Απόλλων. V. R. Kühner – Fr. Blass, *Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache*, vol. I, §24 p. 118].

Ο Δωρικός θεός συνάντησε ή συνέστησε ένα θείο όνομα από την Ανατολία: το Χιτιτικό ar-pa-li-u-na-s, και σε ιερογλυφική γραφή Apulunas (J. Fontenrose, *Python, A Study of Delphic Myth and Its Origins*, p. 406; M. Bernal, *Black Athena*, vol. III, p. 455, παραπέμποντας στο H. Frisk, *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*). Μια αινιγματική γλώσσα του

Ησύχιου μας πληροφορεί, s.v. ἀππαλλάζειν: ἐκκλησιάζειν. Ἴωνες. Το
 περίεργο ρήμα αντιστοιχεί προς τη Χιτιτική λέξη. Και η γλώσσα
 παραλληλίζει επακριβώς την αντίστοιχη περί Δωριέων, s.v. ἀπελλάζειν:
 ἐκκλησιάζειν. Λάκωνες. Η ιερή συνέλευση του Δωρικού στρατού και του
 Ιωνικού λαού υπό την προστασία της θεότητας, οδηγεί στον Απέλλωνα
 και Αππάλλωνα (= ~ Appaliunas) αντιστοίχως. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι
 στο ΙωνικοΑιολικό έπος οι πλάγιες πτώσεις του ονόματος «Απόλλων»
 απαιτούν μακρόν \bar{A} και άρα υπονοούν διπλασιασμό του π, για να γίνει
 θέσει μακρόν το φύσει βραχύ \bar{a} της πρόθεσης από-. Επί παραδείγματι
 στην αρχή του Α της Ιλιάδος, προφέρεται v. 14 Αππόλλωνος, v. 21
 Αππόλλωνα, v. 36 Αππόλλωνι. Μια εξαίρεση στον v. 75 μῆνιν Ἀπόλλωνος,
 υποδηλώνει ότι η ορθή και αρχική γραφή θα ήταν Ἀπόλλωνος μῆνιν,
 δηλαδή πάλι Αππόλλωνος. Αλλά στον v. 43, η ονομαστική έχει το Α
 βραχύ: Φοῖβος Ἀπόλλων. (V. H. Usener, *Götternamen. Versuch einer Lehre von
 der Religiösen Begriffsbildung*, pp. 307-9). Όπως παρατηρεί ο Usener, η
 ονομαστική του ονόματος χρησιμοποιείται κανονικά στην τελευταία θέση
 του εξαμέτρου και συνάδει προς την περίληψη του ονόματος στην
 τυποποιημένη έκφραση «Φοῖβος Απόλλων» (-υ/--).

Τα δεδομένα αυτά του Έπους είναι συμβατά με μια καταγωγή του
 ονόματος από την τετρασύλλαβη μορφή των πλαγίων πτώσεων, σε
 ακριβή αντιστοιχία προς το Appaliunas. Αλλά επίσης συνάδουν
 αντιστρόφως στην εισαγωγή του ονόματος στην Ανατολία από την Ιωνία
 υπό την επήρεια ύμνων και έπους, όπου για μετρικούς και ευφωνικούς
 λόγους το «Απόλλων» προεφέρετο με μήκυνση του αρχικού \bar{A} . Η
 πιθανότητα της πρώτης υπόθεσης θα εθεμελιούτο αν οι Χιτιτικοί τύποι
 ήσαν προγενέστεροι της Δωρικής Καθόδου και του συνακόλουθου
 Ελληνικού αποικισμού των Δυτικών παραλίων της Μ. Ασίας. Αλλά αυτοί
 δεν φαίνεται να απαντούν κατά την δεύτερη χιλιετία π.Χ. (Cf. e. g. V. Haas,
Hethitische Berggötter und Hurritische Steindaemonen). Ούτε είναι

τεκμηριωμένο επαρκώς ότι οι εν λόγω τύποι είναι θεία ή θεοφόρα ονόματα. Ούτε είναι συνηρημένο προς την Ιωνική θεία ονοματοθεσία το μερικό γεγονός ότι σε κάποιους αυτόχθονες πληθυσμούς της Νότιας Ιταλίας το όνομα του θεού εισήχθη με διπλό π. Π.χ επιγραφή των Mamertini από τη Messana: (Α)ππελουνη σακόρο (Mommmsen, *Unteritalische Dialekte*, taf. XII p. 193 sqq.). Και οι Osci έλεγαν Appellum. (V. Usener, *op.cit.* p. 308). Αντιθέτως σημαντικό είναι ότι οι μορφές αυτές προουποθέτουν τον Δωρικό τύπο Απέλλων. Από το άλλο μέρος οι Ετρούσκοι, όπως ανέφερα, είχαν τον Θεσσαλικό τύπο. Μάλιστα η επιγραφή από την Μεσσήνη δείχνει μια σύγκραση του Δωρικού και του Θεσσαλικού τύπου, πράγμα που συναντάται και στην Θεσσαλία. Οι τροποποιήσεις αυτές αποτελούν φυσικές διαφοροποιήσεις κατά την υιοθέτηση ενός ξένου ονόματος από διάφορετικές διαλέκτους, ιδιώματα και γλώσσες.

[Οπότε και δεν χρειάζεται η υπόθεση του Usener (*op.cit.*, pp. 309-10) περί της παραγωγής του θείου ονόματος του Απόλλωνος ως: άπ(ο)+πέλλων, άπ(ο)πέλλος, με τη ρίζα πέλειν, πέλεσθαι (υπάρχειν) και έκθλιψη του ο της προθέσεως, αντιστοιχία δε της ρίζας προς το λατινικό *pellere*, cf. *di depellentes* [Persius 5, 167] και τη θεά Pellonia [Arnobius, 4, 4: *pellendorum hostium dea potens Pellonia est*]. Η ερμηνεία στηρίζεται σε ένα σημείο, τη μήκυνση του \bar{A} . Αλλά αυτό είναι φαινόμενο της τεχνικής γλώσσας του Ομηρικού Έπους, Ιωνικό το πολύ, και με αναφορά ίσως στη θρησκευτικότητα της Ανατολίας. Δεν αφορά στη Δωρική ουσία του Απόλλωνα. Η δε παρείσδυση του πέλειν είναι παντελώς βεβιασμένη].

Ο Απόλλων των Δωριέων συνάντησε στον Πελασγικό και Αχαικό χώρο, ιδίως όταν μετηνέχθη στην παραλία της Μ. Ασίας, έναν Νεαρώδη θεό, τον Υιό του Πατρός, τον Υιό της Μητρός ή τον Υιό αμφοτέρων (στην πλήρη και τελεία Τριάδα της Γέννησης). Το νέο βίωμα του Ελληνισμού δεν εδανείσθη από τον χώρο τον προηγούμενο θεό, αλλά επέβαλλε τον δικό του. Ο μέγας θεός της Ιερής Ομάδας ήταν το άνθος του κάλλους της ύπαρξης. Την θρησκείολογία, μεταφυσική και μετασυμβολική της επιβολής αυτής έχω πολλαχώς διαπραγματευτεί και θα επαναδιζήσω.